

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

БОЙКО ЯКІВ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 37.033(73)

**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ
СТАРШИХ КЛАСІВ В СУЧАСНІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ США**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
Білецька Ірина Олександрівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
завідувач кафедри теорії і практики
іноземної мови.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Президія Національної академії педагогічних наук
України,
вчений секретар Відділення загальної педагогіки та
філософії освіти;

кандидат педагогічних наук
Скрипник Сергій Васильович,
Хмельницький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти,
доцент кафедри теорії та методики природничо-
математичних дисциплін.

Захист відбудеться «25» березня 2015 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.02 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2).

Автореферат розіслано «24» лютого 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Ревнюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема формування екологічної культури особистості є особливо актуальною на сучасному етапі державного й духовного відродження України, коли кожна людина, незалежно від її спеціальності, має бути екологічно вихованою. Адже передбачення результатів впливу на навколишнє середовище – одна з найгостріших проблем сучасності і розв'язувати її може тільки екологічно культурна людина. Тому підвищення екологічної культури широких верств населення є загально визнаною домінантою в сучасному екологічному русі. У зв'язку з цим особливого значення набувають духовно-моральні імперативи, покликані здійснювати облагороджуючий вплив на людину, виховувати її в дусі гуманістичних ідеалів і цінностей, прищеплювати почуття відповідальності за прийняті рішення щодо довкілля.

Потреба в екологічно культурних громадянах, здатних ефективно розв'язувати екологічні проблеми, запобігати можливості їх загострення ініціювала зародження і розвиток у другій половині ХХ століття нових галузей педагогічної теорії і практики – екологічної освіти та виховання, які сьогодні активно підтримуються урядами багатьох країн світу і становлять престижний об'єкт міжнародного співробітництва. Провідну роль у цьому процесі відіграють Сполучені Штати Америки, які зацікавлені у розв'язанні регіональних і глобальних екологічних проблем та формуванні у громадян, особливо молоді шкільного віку, високого рівня екологічної культури. Саме тому перший Міжнародний семінар з екологічної освіти відбувся в США у 1970 році, де визначались найбільш ефективні шляхи подолання екологічної кризи як на регіональному, так і глобальному рівнях. Ця країна має значний досвід та усталені традиції вирішення проблем збереження довкілля, продуктивного взаємообміну думками, ідеями, науковими і практичними результатами в сфері формування екологічної культури зростаючої особистості.

Зважаючи на те, що Україна обрала шлях до входження у європейський і світовий економічний та культурний простір, в якому освіта та виховання набувають все більшого значення, вивчення досвіду формування екологічної культури в школярів зарубіжних країн стає доцільним і відповідає сучасним тенденціям реформування шкільної освіти відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції розвитку екологічної освіти в Україні.

Безпосередньо на необхідність природоохоронного виховання учнів вказували в своїх роботах американські науковці О. Леопольд, Дж. Марш, Г. Пінчет та ін. Аналогічні питання порушували вітчизняні науковці: Д. Анучин, П. Блонський, І. Бородін, В. Ватхеров, В. Вернадський, В. Докучаєв, М. Корф, П. Лєсгафт, О. Семенов-Тянь-Шанський та ін. Погляди вищенаведених педагогів та науковців мали значний вплив на розроблення теоретичних і прикладних положень формування екологічної культури підростаючого покоління.

У розробці теоретико-методологічних засад екологічного виховання та освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття важливу роль відіграли роботи Г. Альтмана, Дж. Свана, В. Степпа, Дж. Труста, А. Уттона та ін.

Фундаментальні дослідження теорії і практики екологічної освіти та виховання здійснюються в Україні і країнах СНД (Т. Бачинська, П. Бачинський, І. Бех, В. Борейко, А. Захлебний, І. Костицька, Н. Костецький, С. Кравченко, В. Крисаченко, Т. Кучер, І. Павленко, О. Плахотнік, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, А. Романова, Л. Симонова, С. Скрипник, С. Совгіра, І. Суравегіна, Г. Тарасенко, І. Ярита та ін.).

Міжнародне співробітництво у галузі екологічної освіти і виховання та посилення інтеграційних процесів у цій сфері освітньої діяльності на макрорегіональних та глобальному рівнях ініціювали інтерес до вивчення зарубіжного досвіду формування екологічної культури підрастаючого покоління з метою ознайомлення з його досягненнями і конструктивного використання для вдосконалення та подальшого розвитку вітчизняної педагогічної науки і практики з проблем довкілля.

Комплексне узагальнення педагогічного досвіду й виявлення загальних еволюційних процесів, що стосуються формування екологічної культури учнів старших класів США, до цього часу не здійснювалось.

Такий стан справ призводить до існування низки *суперечностей*, які потребують вирішення, між:

- важливістю формування екологічної культури учнів загальноосвітньої школи і недостатньою увагою до цієї проблеми у вітчизняній педагогічній теорії і практиці;

- економічними та соціально-політичними вимогами суспільства до пошуку шляхів удосконалення екологічної освіти і виховання учнівської молоді в Україні та реальним станом вивчення і використання позитивного досвіду зарубіжних країн, зокрема США;

- необхідністю підсилення практичної спрямованості процесу формування екологічної культури старшокласників і відсутністю системного теоретичного та прикладного узагальнення моделей, змісту, форм і методів екологічної освіти та виховання учнів у США.

Отже, актуальність проблеми та виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Формування екологічної культури учнів старших класів у сучасній середній школі США»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою комплексної теми лабораторії педагогічної компаративістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Інноваційний потенціал порівняльно-педагогічних досліджень для розвитку освіти в Україні» (номер державної реєстрації 0111U009200). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 8 від 22.03.2011 р.), узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 5 від 24.05.2011 р.).

Мета дослідження – визначити й узагальнити тенденції та змістово-методичне забезпечення процесу формування екологічної культури учнів старших класів сучасної середньої школи США та розробити рекомендації щодо їх використання у вітчизняній виховній практиці.

Реалізація поставленої мети дослідження передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Розкрити сутність, мету, завдання та принципи формування екологічної культури учнів у США.

2. Проаналізувати теоретичні підходи та моделі формування екологічної культури в майбутніх громадян США.

3. Визначити й узагальнити зміст, форми та методи формування екологічної культури учнів старших класів у сучасній середній школі США.

4. Здійснити моніторинг сформованості екологічної культури вітчизняних та американських старшокласників, виокремити тенденції та запропонувати можливості використання позитивного досвіду США в екологічному вихованні українських школярів.

Об'єкт дослідження – процес формування екологічної культури учнів старших класів сучасної середньої школи США.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи формування екологічної культури учнів старших класів у середніх навчальних закладах США.

На всіх етапах дослідження було використано комплекс **методів**, адекватних меті та задачам: *теоретичні* – вивчення, узагальнення і систематизація українських та зарубіжних першоджерел з теми дослідження для з'ясування стану дослідженості проблеми формування екологічної культури старшокласників у педагогічній теорії та практиці; порівняння й узагальнення для визначення основних концепцій і теоретичних підходів, уточнення сутності, мети, принципів формування екологічної культури старшокласників у США; аналіз і класифікація державних, урядових і регіональних освітніх документів, навчально-виховних планів та програм, методичних розробок і спеціалізованих сайтів для педагогів, батьків і старшокласників для визначення й узагальнення змісту, педагогічних засобів формування екологічної культури старшокласників у різних штатах США; *прогностичні* – аналогія, екстраполяція та формалізація для розроблення рекомендацій щодо використання кращого американського досвіду формування екологічної культури старшокласників у навчально-виховному процесі українських шкіл; *емпіричні* – методи педагогічної діагностики: спостереження, бесіда, анкетування; якісний аналіз результатів дослідження для встановлення рівня сформованості екологічної культури американських та українських старшокласників.

Джерельну базу дослідження становлять:

– державні та урядові документи щодо розвитку шкільної екологічної освіти в США та Україні;

– навчальні плани та підручники для середніх шкіл, методичні матеріали з екологічної освіти учнів;

– документи й матеріали міжнародних, національних та регіональних конференцій і семінарів з екологічного виховання;

– монографії вітчизняних і зарубіжних авторів філософського, історичного, етнографічного та педагогічного напрямку про взаємодію людини з довкіллям, про вплив природного середовища на фізичний, психічний та духовний розвиток особистості; про педагогічну інтерпретацію сучасних екологічних проблем;

– провідні фахові педагогічні видання України «Рідна школа», «Педагогіка і психологія», «Шлях освіти», «Початкова школа», «Вища школа»;

– зарубіжна педагогічна періодика «American Economic Review», «Asia-Pacific Journal of Rural Development», «BioScience», «Curriculum Inquiry», «Ecological Economics», «Environmental Education», «Journal of Biological Education», «Journal of Environmental Education», «Journal of Forest History», «Journal of Outdoor Education», «Journal of Research in Science Teaching», «Journal of Soil and Water Conservation», «Journal of the National Cancer Institute», «International Journal of Human Rights», «Mother Jones», «Phi Delta Kappan», «Physics Education», «School Review», «Science and Children», «Science Education», «The American Biology Teacher», «The High School Journal», «The Science Teacher» (США); наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України.

Наукова новизна:

– *уперше* науково обґрунтовано змістово-методичні засади формування екологічної культури учнів старших класів у сучасній середній школі США, а саме: концепції, моделі, зміст, форми і методи екологічної освіти і виховання учнівської молоді; визначено основні тенденції формування екологічної культури учнів старших класів американських середніх навчальних закладів (зорієнтованість екологічної освіти та виховання на реалізацію державної політики США в сфері екології; розширення мережі державних інституцій та громадських організацій у здійсненні екологічного виховання учнівської молоді; конструювання змісту екологічної освіти і виховання учнів на основі інтеграції, диференціації, наступності, прогностичності і цілісності реалізації міжпредметних зв'язків; здійснення екологічної освіти та виховання на міждисциплінарній основі; активне використання методу проєктів як основного способу формування екологічної культури старшокласників та залучення їх до систематичної природоохоронної діяльності; постійна діагностика сформованості екологічної культури підростаючого покоління на державному та регіональному рівнях; широке залучення батьків, наукових установ, громадських організацій до екологічного виховання учнів), запропоновано рекомендації щодо впровадження американського досвіду в практику шкільництва України;

– *уточнено* сутність поняття «екологічна культура» як інтегрованої якості особистості школяра, яка включає в себе екологічну грамотність, здатність екологічного передбачення, культуру поведінки і праці у природі, культуру споживання дарів природи;

– *подальшого розвитку* набули визначені критерії та показники сформованості екологічної культури старшокласників.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати і висновки презентують достатньо повну картину про досвід формування екологічної культури учнів старших класів американської середньої школи, зміст, організаційні

форми, моделі, які сприяють осмисленню, узагальненню та упровадженню у практику сучасної школи інноваційних пошуків та підходів до екологічної освіти та виховання учнівської молоді, а визначені практичні рекомендації можуть бути використані у вітчизняній системі екологічного виховання школярів.

Матеріали дисертації, висновки і рекомендації за результатами дослідження можуть бути використані вищими навчальними закладами у процесі викладання дисциплін «Теорія та методика виховання», «Основи екології», «Методика екологічного виховання» майбутніми вчителями біології та географії, педагогами-організаторами. Джерельна база дисертації може бути використана науковцями у порівняльних дослідженнях.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес ЗОШ № 1 (довідка № 278 від 06.10.2014 р.), № 5 (довідка № 250 від 07.10.2014 р.), № 9 (довідка № 331 від 06.10.2014 р.) м. Умань, Дмитрушківської ЗОШ (довідка № 113 від 03.10.2014 р.), Родниківської ЗОШ (довідка № 69 від 06.10.2014 р.) Уманського району Черкаської області.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дисертації доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Перспективные вопросы мировой науки – 2012» (Болгарія, Софія, 2012), «Міждисциплінарність як методологія розвитку гуманітарних наук: мова, освіта, культура» (Умань, 2012); «Природничі науки в системі освіти» (Умань, 2013); «Фундаментальні та прикладні дослідження в географічній, екологічній та хімічній освіті» (Умань, 2013); «Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2014); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014); *всеукраїнських* – «Географія та екологія: наука і освіта» (Умань, 2010), «Виховання особистості: погляд крізь духовність» (Київ, 2010), «Природничі науки і освіта у вимірах ХХІ століття» (Умань, 2011), «Екологічний шлях у майбутнє» (Умань, 2012), «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 2012), «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 2013); обговорювалися і отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, підсумкових звітних конференціях науковців Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2010–2014).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 одноосібних публікаціях, з яких 7 відображають основні наукові результати, 4 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (394 найменування, з них 257 – англійською мовою), 13 додатків на 20 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 242 сторінки, основного тексту – 172 сторінки. Робота містить 8 таблиць, 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, відображено відомості щодо апробації і впровадження результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні основи формування екологічної культури учнів у системі шкільної освіти США»* – проаналізовано зміст поняття «екологічна культура», розкрито мету, завдання і принципи формування екологічної культури учнівської молоді в США, схарактеризовано провідні теоретичні підходи та моделі формування екологічної культури американських школярів.

Аналіз американської законодавчої бази та наукової літератури засвідчив, що федеральна екологічна політика США за останні десятиліття досягла значного успіху у вирішенні глобальних проблем в охороні навколишнього середовища. З'ясовано, що в Сполучених Штатах Америки всі три гілки влади здійснюють вплив на федеральну екологічну політику. В останнє півстоліття прийнято низку федеральних законів, що стосуються контролю над забрудненням повітря, водойм, регулювання впливу пестицидів на навколишнє середовище, захист морських ссавців, чисту воду, про консервацію і відновлення ресурсів, про запобігання розливу нафти тощо. Екологічні витрати у США становлять значну частку валового національного продукту, починаючи з 1,0 % в 1970 році і майже 3,0 % у 2010 році.

На формування еволюційних процесів екологічної політики США впливають чотири чинники: 1. Розвиток руху на захист навколишнього середовища. 2. Еволюційні екологічні процеси в сфері виробництва. 3. Процес становлення Управління з охорони навколишнього середовища. 4. Збільшений попит стосовно екологічної якості з боку електорату. Все це доводить, що Сполучені Штати Америки, як сучасна високорозвинена держава, зацікавлені в розбудові динамічної, багатовекторної системи розгалужених взаємостосунків, що характеризуються спільністю інтересів у вирішенні регіональних і глобальних проблем, серед яких: подолання екологічної кризи та поширення, вдосконалення екологічної освіти широких верств населення, і особливо молоді шкільного віку. Держава досить системно працює над формуванням екологічно свідомих і компетентних громадян, здатних ефективно розв'язувати екологічні проблеми, запобігати можливості їх загострення.

Встановлено, що в США постійно зростає кількість науковців і їхніх досліджень у сфері екологічної освіти та виховання. За останні 40 років кількість робіт з екологічної проблематики різнилась з року в рік, відображаючи зміни зацікавленості суспільством проблемами формування екологічної культури майбутніх громадян. Так, за даними дослідників Р. Вілсона і Д. Сміта, кількість статей з екологічного виховання в педагогічних журналах зросла у порівнянні із 80–90 роками ХХ століття на 40,0 %.

Аналізуючи наукові праці з проблеми формування екологічної культури учнів у середній школі США, нами виділено кілька їх груп за характером розкриття тих чи інших сторін змісту досліджуваного поняття, визначення теоретичних підходів та моделей здійснення екологічного виховання.

Варто зазначити, що поняття *«екологічна культура»* в американській

педагогічній літературі США набуло широкого тлумачення. Воно пов'язується з оволодінням школярами різнобічними знаннями про навколишнє середовище (природне та соціальне), опануванням умінь та досвідом розв'язання екологічних проблем, передбаченням можливих наслідків природо-перетворювальної діяльності, потребою у постійному спілкуванні з природою, а також безпосередньою участю в природозахисному русі.

Екологічна культура, зазначають американські вчені В. Степп та Дж. Сван, виявляється у свідомості, мисленні та поведінці особистості. Формування екологічної культури, на думку науковців, має спиратися на знання про організацію, енергетику та функціонування біосфери, взаємодію суспільства й окремої людини з природою, про ціннісні екологічні орієнтації, систему норм і правил ставлення до природи, умінь та навички з її вивчення та збереження.

У загальному американському значенні *екологічна культура* – це інтегративна якість особистості, яка поєднує за допомогою холістичного бачення природничі і соціальні науки з природою та людством. А метою формування екологічної культури є виховання розсудливого, екологічно освіченого громадянина, який усвідомлює і розуміє складність природних систем та вплив людської поведінки на ці системи. Екологічно культурний громадянин повинен бажати і бути спроможним використати набуті навички у вирішенні проблемних ситуацій. Екологічна культура повинна розробити стратегію дій на підтримку якості людського життя в середині життєздатної глобальної екосистеми. Ці характеристики екологічної культури відображають погляди багатьох науковців США, які прагнули узагальнити трактування цього поняття вченими всього світу.

У результаті вивчення американських наукових джерел ми приходимо до висновку, що формування екологічної культури особистості здійснюється в процесі систематичної й цілеспрямованої екологічної освіти та виховання. В англійській літературі ці дві категорії, тобто екологічна освіта й екологічне виховання, є взаємопов'язаними, оскільки у цьому значенні вживається одне слово – education.

У США використовують визначення екологічної освіти, що запропоноване на першій міжнародній нараді з педагогічної екології (Невада, 1970 р.), згідно з яким – це неперервний процес засвоєння цінностей і понять, спрямованих на формування вмінь та стосунків, необхідних для усвідомлення й оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем.

Екологічне виховання, як свідчать наукові праці американських учених, – це складний соціальний процес, спрямований на оволодіння підростаючим поколінням суспільним досвідом ціннісного ставлення до природи, формування громадянської відповідальності за збереження її якісних параметрів у процесі опанування знань, відносин, а також умінь приймати рішення та розв'язувати екологічні проблеми.

Педагоги США при визначенні мети і завдань формування екологічної культури беруть за основу стратегічні положення розвитку цієї галузі педагогічної науки і практики, що приймалися на спеціально скликаних міжнародних форумах, починаючи з другої половини ХХ століття. Визначена в них міжнародною педагогічною громадськістю спільна мета підвищення екологічної культури широких верств населення планети знайшла відображення і в національних концепціях шкільної екологічної освіти США. На спільність науково-теоретичних

пошуків суттєво вплинули інтеграційні процеси, що відбуваються в сфері екології, економіки, політики, міжнародних відносин, культури, освіти та ін.

Досліджено, що в екологічній освіті та вихованні молодого покоління американські педагоги виділяють такі пріоритети, які, на їхній погляд, мають принципове значення для кардинальної зміни відносин з навколишнім середовищем: формування екологічної свідомості, почуття відповідальності за стан навколишнього середовища, формування екологічної культури, готовність до практичних дій з охорони довкілля, прищеплення екологічно орієнтованих переконань та настанов.

Головна мета при вивченні екології та здійсненні екологічного виховання, як зазначається в нормативних документах про освіту в США, полягає у формуванні науково й екологічно грамотних громадян, яким властиве глобальне, екологічне та екоцентричне ставлення до природного світу. Отже, найбільш загальною метою екологічної освіти та виховання є створення суспільства, яке здатне встановити, розвивати і підтримувати стан глобальної рівноваги. Тобто екологічна освіта та виховання покликані включити в себе всі види вивчення і генерування знань та людських ресурсів, які здатні досягти цієї «рівноваги в суспільстві». Всі завдання формування екологічної культури школярів США можна поділити на чотири основні групи: поведінкові, пізнавальні, деонтологічні та аксіологічні.

Отже, і мета, і завдання формування екологічної культури майбутніх громадян США містять у собі надзвичайно важливі проблеми, пов'язані з докорінною зміною традиційно споживацької психології людини щодо природи та її ресурсів на морально відповідальну за наслідки природокористування, формування такого менталітету та ціннісних якостей особистості, які б сприяли подоланню екологічної кризи, гармонізації взаємин між людиною й довкіллям.

Вивчення літературних джерел і матеріалів з питань педагогічної екології, що видаються у США, дозволило виділити загальні принципи формування екологічної культури: цілеспрямованість процесу формування екологічної культури учнів, його цілісність, міждисциплінарність, прогностичність, системність, систематичність і неперервність у вивченні природи, взаємозв'язок краєзнавчого, національного, регіонального й глобального підходів до розкриття проблем довкілля, єдність інтелектуальних, емоційних та вольових виявлень особистості, ціннісне ставлення до природного довкіллям.

На початку ХХІ століття в США розпочалася серйозна робота щодо створення ефективної моделі процесу формування екологічної культури майбутніх громадян. Одна із перших спроб була здійснена ще в середині 70-х років ХХ століття. Трьохвимірна модель була запропонована в 1974 році Шкільною радою у штаті Вірджинія і пізніше опублікована Р. Лукасом. Вона складається з двох підсистем – формальної і неформальної, є динамічною, оскільки враховує індивідуальні особливості й особистий досвід учнів. У цьому випадку три складові моделі виступають сферами, які постійно обертаються. Модель формування екологічної культури П. Джіолітто є статичною моделлю, відповідно до якої існують теж три виміри: когнітивний, етичний і діяльнісний. С. Стерлінг і Д. Купер у 2001 році презентували дві моделі формування екологічної культури, внаслідок використання

якої особистість прогресує, стає культурною в сфері навколишнього середовища. Обидві моделі включають п'ять компонентів. Перша модель – лінійна передбачає, що особистість проходить всі етапи формування екологічної культури в точній послідовності один за одним: усвідомлення – розуміння і знання – навички – ставлення і цінності – дії. Це версія нелінійної моделі, в якій всі елементи взаємопов'язані і доповнюють один одного.

Американська дослідниця О. Бартош, здійснюючи аналіз різних моделей формування екологічної культури, запропонувала власну, відповідно до якої її структурними елементами є: когнітивний, нормативний, ціннісний і діяльнісний.

У загальному, здійснюючи аналіз запропонованих американськими науковцями моделей, можна констатувати, що формування екологічної культури передбачає органічне поєднання емоційного співпереживання, що базується на глибоких і різнобічних знаннях на основі холістичного бачення екології та навколишнього середовища.

Серед основних теоретичних положень, що покладені в основу формування екологічної культури особистості в США, можна виділити такі: перехід від антропоцентризму до екоцентризму, від редуccionізму до холізму, від конкуренції до мутуалізму і локальної чи глобальної позиції до локально-глобальної. Ці теоретичні засади, як стверджують учені США, спираються на знання про організацію, енергетику та функціонування біосфери, взаємодію суспільства й окремої людини з природою, про ціннісні екологічні орієнтації, систему норм і правил ставлення до природи, уміння та навички з її вивчення та збереження.

У другому розділі – **«Змістово-методичне забезпечення процесу формування екологічної культури учнів старших класів у США»** – охарактеризовано зміст екологічної освіти в старшій школі США, розкривається методика розроблення екологічних проектів як важливого чинника формування екологічної культури старшокласників.

Аналіз сучасних тенденцій визначення змісту екологічної освіти у шкільних програмах, навчальних планах та підручниках США дозволяє виділити два основних напрями – диференціації та інтеграції. Перший напрям передбачає включення елементів змісту в усі дисципліни шкільного курсу навчання; другий – забезпечує їх синтез за предметно-цикловими та міжцикловими ознаками.

Міждисциплінарний підхід до організації змісту екологічної освіти у навчальних дисциплінах та спеціалізованих курсах виконує координуючі функції, що дозволяє об'єднувати різні аспекти екологічної проблеми в єдине ціле і формувати в учнів комплексне розуміння ситуацій, пов'язаних із взаєминами людини та навколишнього середовища.

Інтеграція екологічної освіти в старших класах США здійснюється насамперед за допомогою використання інфузії й інсерції (щось вилучається із навчального плану, доповнюється екологічний курс). Недоліком інсерції є те, що окремий екологічний курс часто вважається периферійним до основного навчального плану. Такий підхід часто базується на процесуальних цілях у навчальному плані. В учнів з'являється більше часу дізнатися про цінності, кооперацію, прийняття рішень та аналіз, вивчаючи детально навколишнє середовище. Інфузія здебільшого передбачає

змістову інтеграцію. Її інколи називають тематичною освітою, де екологічні теми використовуються для доповнення і підсилення предметів. Перевагою інфузії виступає її легке втілення. Але вона часто використовується на рівні початкової школи, де один вчитель викладає всі дисципліни. В середній школі вчителі словесності, природничих і соціальних наук можуть використовувати екологічне просвітництво, навички й етику в навчальному плані без зміни курсу.

З'ясовано, що у США зміст екологічної освіти має багатокомпонентну структуру, у складі якої виділяють чотири основні елементи, що утворюють його ядро: пізнавальний, ціннісний, нормативний та діяльнісний. Зазначені складові змісту екологічної освіти тісно взаємопов'язані. Вони є цілісною системою екологічно орієнтованих знань, умінь і навичок, спрямованих на формування в учнів відповідального ставлення до природи, розуміння її універсальної цінності для людини, опанування досвідом практичного розв'язання проблем довкілля. Екологічна освіта реалізується в змісті навчально-виховного процесу як через віддзеркалення екологічної проблематики у різних циклах навчальних дисциплін відповідно до їх логіки і структури, так і в спеціалізованих дисциплінах типу «Захист навколишнього середовища», «Людина і довкілля», «Взаємодія людини з природою», побудованих на інтегративній основі.

Практичне спрямування процесу формування екологічної культури старшокласників реалізується в середній школі США за допомогою проектного навчання (міждисциплінарна можливість для формування навичок реального світу, розробляється і скеровується вчителем). Тому всі учні старших класів виконують екологічні проекти і при цьому досліджують проблеми реального світу в міждисциплінарний спосіб. Використання методу проектів сприяє формуванню в учнів зацікавленості в проблемах довкілля, розвиває їх інтелектуально й забезпечує опанування практичними навичками у розв'язанні екологічних завдань. Крім глобальних проблем, що стають основою для розроблення екологічних проектів, вчителі пропонують і більш прості та конкретні, а саме: якість води і її збереження, продукти харчування та їх споживчі властивості, охорона насаджень, тварин і птахів, екологізація фермерських господарств тощо.

Екологічний проект, який виконують учні старших класів, має певну структуру, тобто складається з сукупності певних етапів. Перший етап передбачає ознайомлення старшокласників з актуальними екологічними проблемами певної місцевості. Він дозволяє учням проявляти свободу і гнучкість у виборі систем і проблем, які визначають індивідуальний інтерес учнів і торкаються певної громади, про яку вони піклуються. Намір виконувати той чи інший проект може відобразити прагнення школярів здійснювати його в індивідуальному чи колективному варіанті. Другий етап виконання проекту має на меті пошук учнями інформації про екологічні проблеми і можливі шляхи їх вирішення. Третій етап передбачає вивчення і дослідження учнями екологічної проблеми або системи в контексті сталості екології, економіки і суспільства. При цьому старшокласники співпрацюють із експертами громади, знаходять шляхи вирішення обраних проблем, розробляють моделі чи визначають зміни в екосистемі. Четвертий етап полягає в презентації проекту на громадському форумі.

Таким чином, виконання екологічних проектів створює реальні можливості для залучення учнів старших класів до природоохоронної діяльності, формування у них досвіду екологічної поведінки та готовності здійснювати екологічно доцільні вчинки.

У третьому розділі – *«Моніторинг сформованості екологічної культури вітчизняних та американських старшокласників»* – охарактеризовано погляди вітчизняних науковців щодо сутності та критеріїв формування в учнів екологічної культури, представлено результати моніторингу означеного особистісного утворення в українських та американських старшокласників.

На основі систематизації наукових праць з проблеми, яка досліджується, нами визначені специфічні особливості основних компонентів формування екологічної культури старшокласників в Україні та США, а саме: завдання, принципи, зміст, способи діагностики тощо. Встановлено, що за багатьма позиціями вони ідентичні, але в чомусь і відмінні, наприклад, у США регулярно на державному та регіональному рівнях здійснюється вивчення рівня сформованості в учнів екологічної культури.

З метою моніторингу стану сформованості екологічної культури старшокласників нами виділені такі критерії з наступними показниками: *когнітивно-аналітичний* (наявність знань про основні екологічні поняття, розуміння позитивного і негативного антропогенного впливу на довкілля, осмислення причин сучасної екологічної кризи в країні і світі, обізнаність із загальними закономірностями співіснування у природі людей, тварин і рослин, знання правил етичної поведінки у природі); *ціннісно-мотиваційний* (любов до природи, позитивно-зацікавлене ставлення до її збереження і примноження, інтерес до екологічних проблем, ставлення до негативних дій інших у довкіллі, відчуття власної причетності до глобальних екологічних проблем, мотивація у вирішенні проблем взаємодії людини і природи); *діяльнісно-поведінковий* (участь в екологічних акціях, у роботі громадських природоохоронних організацій, уміння здійснювати екологічний моніторинг, складати екологічні проекти, здатність проводити агітаційну та пропагандистську екологічну роботу серед широких верств населення, уміння критично оцінювати свої помилки, пов'язані зі ставленням до навколишнього природного середовища, визначати першочергові екологічні проблеми й обґрунтовувати необхідність їх вирішення, досвід проведення природоохоронної діяльності). На основі визначених критеріїв і показників виокремлено рівні сформованості екологічної культури старшокласників: високий, достатній, задовільний, початковий та подано їх узагальнені характеристики. Як методи моніторингу сформованості рівнів екологічної культури старшокласників нами обрано: спостереження за поведінкою учнів у природі, анкетування, бесіду, експертну оцінку.

У дослідженні брало участь 347 школярів (186 із них склали учні українських середніх навчальних закладів, а 161 – старшокласники Сполучених Штатів Америки, зокрема штатів Нью-Йорк, Вірджинія, Каліфорнія, Північна Кароліна, Мінесота, Массачусетс). У результаті дослідження одержано такі результати (табл. 1).

Встановлено, що американські й українські старшокласники характеризуються

різними показниками сформованості компонентів екологічної культури. Особливо яскраво виявляється відмінність учнів старшої школи України в контексті когнітивно-аналітичного критерію. Високий рівень сформованості екологічних знань цих школярів вказує на більш теоретичний, фактичний підхід у вітчизняній системі освіти. Американські вчителі основну увагу приділяють не стільки знанням, скільки практичному втіленню вивченого. Знання здобуваються у практичний спосіб, результат такої взаємодії в основному відображається на соціальній поведінці, зв'язках з громадою і екологічно доцільних вчинках.

Таблиця 1

**Рівні сформованості екологічної культури старшокласників
в Україні та США у %**

Критерії	Рівні							
	старшокласники США				старшокласники України			
	високий	достатній	задовільний	початковий	високий	достатній	задовільний	початковий
Ціннісно-мотиваційний	68,0	25,4	4,3	2,3	55	27,6	12,0	5,4
Когнітивно-аналітичний	52,1	19,0	15,2	3,7	57,4	21,0	17,4	6,2
Діяльнісно-поведінковий	62,3	20,7	14,6	2,4	51,0	17,7	17,5	3,8
Загальні дані:	60,8	21,7	11,7	2,8	54,5	22,1	15,6	5,1

Результати проведеного дослідження дозволили здійснити узагальнення і визначити шляхи використання американського позитивного науково-практичного досвіду формування екологічної культури старшокласників України в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення та наукове вирішення проблеми теорії і практики формування екологічної культури учнів старших класів середніх навчальних закладів США. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених задач і стали підставою для таких висновків:

1. На основі теоретичного аналізу з'ясовано стан дослідженості проблеми формування екологічної культури старшокласників у педагогічній теорії та практиці

Сполучених Штатів Америки. Визначено, що актуальність зазначеної проблеми в країні зумовлюється сучасною державною екологічною політикою. Аналіз законодавчої бази дає змогу стверджувати, що сьогодні провідна мета екологічної політики США полягає у захисті навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Екологічна культура найчастіше розглядається американськими науковцями як інтегрована якість особистості, що включає в себе систему екологічних знань, практичних навичок, переконань і ціннісних орієнтацій стосовно довкілля, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, оволодіння новими технологіями природокористування та дотримання принципів сталого розвитку. Формування екологічної культури особистості здійснюється в процесі систематичної й цілеспрямованої екологічної освіти та виховання. У США трактування поняття «*екологічна освіта*» визначається як неперервний процес засвоєння цінностей і понять, які спрямовані на формування вмінь та ставлень, необхідних для усвідомлення й оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і навколишнім середовищем. Екологічне виховання – складний соціальний процес, спрямований на оволодіння підростаючим поколінням суспільним досвідом ціннісного ставлення до природи, формування громадянської відповідальності за збереження її якісних параметрів у процесі опанування знань, відносин, а також умінь приймати рішення та розв'язувати екологічні проблеми.

Американські педагоги притримуються позиції, що основна мета екологічної освіти та виховання полягає у формуванні розсудливого й екологічно культурного громадянина, який розуміє складність природних систем і вплив на них.

Завдання формування екологічної культури школярів США можна поділити на чотири основні групи: поведінкові, пізнавальні, деонтологічні та аксіологічні.

Виокремлено загальні принципи процесу формування екологічної культури учнів: цілеспрямованість, цілісність, міждисциплінарність, прогностичність, системність, систематичність і неперервність у вивченні природи, взаємозв'язок краєзнавчого, національного, регіонального й глобального підходів до розкриття проблем довкілля, єдність інтелектуальних, емоційних та вольових виявлень особистості, ціннісне ставлення до природного довкілля.

2. Серед основних теоретичних положень, які характеризують сучасний стан формування екологічної культури громадян у США, нами виділені такі: перехід від антропоцентризму до екоцентризму, від редуccionізму до холізму, від конкуренції до мутуалізму і локальної чи глобальної позиції до локально-глобальної.

В американській системі освіти існують такі моделі формування екологічної культури майбутнього громадянина: статична (Р. Лукас), динамічна (Д. Палмер, Д. Уззел), лінійна (П. Джіолітто) і нелінійна (С. Стерлінг, Д. Купер), які включають у себе різні структурні компоненти.

3. Аналіз змісту екологічної освіти в старшій школі США, який є важливим засобом формування екологічної культури учнів, дозволяє виділити два основних напрями його визначення й обґрунтування – диференціації та інтеграції. Перший напрям передбачає включення елементів екологічного змісту в усі дисципліни шкільного навчання; другий – забезпечує їх синтез за предметно-цикловими та міжцикловими ознаками. Характерною особливістю змісту екологічної освіти

старшокласників є міждисциплінарний підхід у викладанні навчальних дисциплін та спеціалізованих курсів, який виконує координуючі функції, що дозволяє об'єднувати різні аспекти екологічної проблеми в єдине ціле і формувати в учнів комплексне розуміння проблем, пов'язаних із взаєминами людини з навколишнім середовищем. Зміст екологічної освіти США визначається переліком тем для вивчення, які підтримуються більшістю фахівців у цій сфері: історія екології, основи екології (закони екології, закон взаємозалежності, закон видової різноманітності, обмеженості природних ресурсів), механізми екології (екологічна сукцесія, динамічні зміни біологічного й екологічного середовища, енергія і біогеохімічні цикли), математична екологія, екологія людини (природа людини, людство і цінності, сталість і стале суспільство), еволюція, екологія етики (що навчає екоетика, категорії екоетики, відносини між людьми, відносини людини до інших живих організмів і природного світу), екологічна поведінка, урбоекологія.

Практичне спрямування процесу формування екологічної культури учнів реалізується в шкільній практиці США за допомогою проектного навчання, яке сприяє розвитку в старшокласників зацікавленості в проблемах довкілля, забезпечує опанування практичними навичками розв'язання екологічних завдань місцевого, регіонального, національного та глобального характеру.

У забезпеченні екологічної освіти та виховання використовують такі форми: традиційні, спеціалізовані та факультативні курси, міждисциплінарні уроки, виконання проєктів, екскурсії, гуртки, клуби екологів, екологічні експедиції, позашкільна екологічна діяльність у наукових центрах та громадських організаціях.

Використовуються наступні методи формування екологічної культури старшокласників: розповідь, лекція, бесіда, переконування, розв'язування екологічних проблем, польові дослідження, метод проєктів, лабораторні роботи, дискусія / дебати й експериментальна робота в наукових лабораторіях, аудіо-візуальні й ілюстраційні методи тощо.

4. Здійснено моніторинг сформованості екологічної культури американських та українських старшокласників. Встановлено, що американські старшокласники мають перевагу за окремими критеріями екологічної культури, зокрема мають більш високий рівень сформованості ціннісно-мотиваційного та діяльнісно-поведінкового критеріїв екологічної культури. Українські старшокласники мають більш глибокі знання, тобто переважають своїх однолітків із США у когнітивно-аналітичному критерії. Проте у них не досить ґрунтовно сформоване ціннісне ставлення до природи, на завжди проявляється потреба у практичній природоохоронній діяльності.

У результаті аналізу теорії і практики екологічної освіти та виховання старшокласників США виокремлено провідні тенденції формування їх екологічної культури, а саме: зорієнтованість екологічної освіти та виховання на реалізацію державної політики США в сфері екології; розширення мережі державних інституцій та громадських організацій у здійсненні екологічного виховання учнівської молоді; забезпечення органічної єдності екологічного просвітництва та практичної природоохоронної діяльності учнів; здійснення екологічної освіти та виховання на міждисциплінарній основі; активне використання методу проєктів як основного способу формування екологічної культури старшокласників;

систематична діагностика сформованості екологічної культури підростаючого покоління на державному та регіональному рівнях; широке залучення батьків, наукових установ, громадських організацій до екологічного виховання учнів та запропоновані рекомендації щодо впровадження позитивного американського досвіду у практику шкільництва України.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми формування екологічної культури старшокласників. *Перспективи* подальшого дослідження з цієї проблеми вбачаємо у визначенні закономірностей формування екологічної культури учнів початкових і середніх класів та обґрунтуванні сутності умов застосування комп'ютерних технологій, засобів масової інформації в екологічній освіті учнів різного віку; порівняльного аналізу змісту екологічної освіти та виховання школярів у різних країнах світу. *Рекомендовано* використання матеріалів дослідження в екологічному вихованні учнів, з метою вдосконалення підготовки та перепідготовки вчителів екології для загальноосвітніх та професійно-технічних закладів освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Бойко Я. А. Екологічні організації США та їх роль в екологічному вихованні учнів / Я. А. Бойко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 40. – С. 168–175.

2. Бойко Я. А. Фактори, які перешкоджають здійсненню екологічної освіти і виховання учнів: думки наукової спільноти США / Я. А. Бойко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. : Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2012. – № 38. – С. 345–349.

3. Бойко Я. А. Виконання екологічних проектів – реальний шлях залучення учнів до практичної природоохоронної діяльності / Я. А. Бойко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / ред. кол.: В. В. Кузьменко голова [та ін.]. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – Вип. 20. – С. 10–16.

4. Бойко Я. А. Моніторинг сформованості екологічної культури вітчизняних та американських старшокласників / Я. А. Бойко // Зб. наук. пр. Уманського держ. ун-ту ім. П. Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Ч. 3. – С. 42–54.

5. Boyko Y. A. Environmental Project-Based Learning in Ukraine / Y. A. Boyko // The Advanced Science Journal. – 2014. – № 8. – P. 21–26.

6. Бойко Я. А. Сучасні тенденції формування екологічної культури учнівської молоді в США / Я. А. Бойко // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору. – К. : Гнозис, 2014. – Дод. 1 до вип. 5, т. I (52). – С. 60–69.

7. Бойко Я. А. Сравнительная характеристика сформированности экологической культуры американских и украинских старшеклассников / Я. А. Бойко // Вестник академии знаний. – Краснодар, 2014. – № 4. – С. 31–41.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Бойко Я. А. Особливості формування екологічної культури особистості в школах Європи та США / Я. А. Бойко // Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Ч. 2. – С. 156–159.

9. Бойко Я. А. Холістичний підхід до екологічного виховання у США / Я. А. Бойко // Наука і освіта у глобалізованому світі : традиції, сьогодення, перспективи : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – С. 232–233.

10. Бойко Я. А. Заходи на покращення екологічної освіти в Північній Америці / Я. А. Бойко // Природничі науки в системі освіти : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – С. 106–112.

11. Бойко Я. А. Структура і види методів проектів в старших класах США / Я. А. Бойко // Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 43–47.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

12. Бойко Я. А. Проблеми формування екологічної культури учнів у США / Я. А. Бойко // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол. Г. Є. Гончаренко (відп. ред.), В. М. Бровдій, Г. І. Денисик – К. : Наук.світ, 2012. – Вип. 15. – С. 110–114.

13. Бойко Я. А. Екологія у навчальному плані середньої школи США / Я. А. Бойко // Збірник наукових праць студентів та молодих учених / за заг. ред. Н. М. Бріт. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. – С. 42–46.

АНОТАЦІЇ

Бойко Я. А. Формування екологічної культури учнів старших класів в сучасній середній школі США. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2015.

У дисертації досліджено проблему формування екологічної культури учнів старших класів у сучасній середній школі США. Розкрито сутність, мету, завдання та принципи формування екологічної культури учнів в США; проаналізовано теоретичні підходи та моделі формування екологічної культури в майбутніх громадян США. Визначено й узагальнено зміст, форми та методи формування екологічної культури учнів старших класів в сучасній середній школі США; здійснено моніторинг сформованості екологічної культури вітчизняних та американських старшокласників; виокремлено тенденції та запропоновано можливості використання позитивного досвіду США в екологічному вихованні українських школярів.

Ключові слова: екологічна культура, середня школа, учні старших класів, Сполучені Штати Америки, екологічна освіта, екологічне виховання.

Бойко Я. А. Формирование экологической культуры учащихся старших классов в современной средней школе США. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2015.

В диссертационном исследовании установлено, что проблема формирования экологической культуры подрастающего поколения является одной из актуальных в современной социально-экономической ситуации, однако недостаточно исследована в педагогике. Особый интерес вызывает зарубежный опыт формирования экологической культуры старшеклассников, в частности США, где проявляют особый интерес к решению региональных и глобальных экологических проблем.

Изучение и анализ научных источников дает возможность утверждать, что экологическая культура чаще всего рассматривается американскими учеными как интегрированное качество личности, включающее в себя систему экологических знаний, практических навыков, убеждений и ценностных ориентаций относительно окружающей среды, обеспечения рационального использования природных ресурсов, овладение новыми технологиями природопользования и соблюдения принципов устойчивого развития. Формирование экологической культуры личности осуществляется в процессе систематического и целенаправленного экологического образования и воспитания.

В американской системе образования существуют такие модели формирования экологической культуры будущего гражданина: статическая (Р. Лукас), динамическая (Д. Палмер, Д. Уззел), линейная (П. Джиолитто) и нелинейная (С. Стерлинг, Д. Купер), которые включают в себя различные структурные компоненты.

Анализ содержания экологического образования в старшей школе США, который является важным средством формирования экологической культуры учащихся, позволяет выделить два основных направления его определения и обоснования – дифференциации и интеграции. Первое направление предполагает включение элементов экологического содержания во все дисциплины школьного обучения; второе – обеспечивает их синтез по предметно-цикловым и междуцикловым признакам. Практическое направление процесса формирования экологической культуры учащихся реализуется в школьной практике США с помощью проектного обучения, которое способствует развитию у старшеклассников интереса к проблемам окружающей среды, обеспечивает овладение практическими навыками решения экологических задач местного, регионального, национального и глобального характера.

Осуществлен мониторинг сформированности экологической культуры американских и украинских старшеклассников. Установлено, что американские старшеклассники имеют преимущество в уровнях экологической культуры по отдельным критериям, в частности имеют более высокий уровень за ценностно-мотивационным и деятельно-поведенческим критериями. Украинские старшеклассники имеют более глубокие знания, то есть преобладают своих сверстников из США за когнитивно-аналитическим критерием. Однако у них

недостаточно основательно сформировано ценностное отношение к природе, не всегда проявляется потребность в практической природоохранной деятельности.

В результате анализа теории и практики экологического образования и воспитания старшеклассников США выделены основные тенденции формирования их экологической культуры, а именно: ориентированность экологического образования и воспитания на реализацию государственной политики США в сфере экологии; расширение сети государственных учреждений и общественных организаций в осуществлении экологического воспитания учащейся молодежи; обеспечение органического единства экологического просвещения и практической природоохранной деятельности учащихся; осуществления экологического образования и воспитания на междисциплинарной основе; активное использование метода проектов как основного способа формирования экологической культуры старшеклассников; систематическая диагностика сформированности экологической культуры подрастающего поколения на государственном и региональном уровнях; широкое привлечение родителей, научных учреждений, общественных организаций к экологическому воспитанию учеников и предложены рекомендации по внедрению положительного американского опыта в практику школ Украины.

Ключевые слова: экологическая культура, средняя школа, старшие классы, Соединенные Штаты Америки, экологическое образование, экологическое воспитание.

Boyko Y. A. Formation of Ecological Culture of Upper Forms Students in Modern High School of the USA. – On the right of manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.07 – Theory and methods of education. – Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University, Uman, 2015.

The problem of ecological culture forming of upper forms students in modern high school of the USA has been investigated in the dissertation. Essence, aim, tasks and principles of student's ecological culture forming in the USA have been exposed; theoretical approaches and models of ecological culture forming of U.S. future citizens have been analyzed. Content, forms and methods of ecological culture forming of upper forms students in modern high school of the USA have been determined and generalized; monitoring of formed ecological culture of Ukrainian and American senior schoolchildren has been carried out; tendencies have been distinguished and possibilities of U.S. positive experience introduction in ecological education of Ukrainian schoolchildren have been offered.

Key words: ecological culture, high school, higher form students, the United States of America, ecological education.

Підписано до друку 20.02.2015 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 22.

«Видавництво “Науковий світ”»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua